

Fugle i Atlanten viser Vej til Island

På vej til Island har forfatteren Martin A. Hansen skrevet denne kronik, hvori han fortæller om havets fugleliv, som i gammel tid var vejleder for de søfarende nordboer og måske for de irlændere som kom først til Island.

Store Havmaager med mølbrune Vinger holdt til i Dokkerne i Leith i Skotland. Studerende Skibet med Ligevægt og Ligealdighed. Dokkerne lå endeløse hen i Taagen, med frønnende Bolværk og hemmelighedsfulde Skure. Da vi gik om Bord efter en Tur i Edinburgh hang en Maage over Vingerne paa Kajen, stor som en Vildgaas og saa en i Øjnene med et gult gennemtrængende Blik, saa man kom til at føle sig som en Dokspion der afsløres. Baaden stod ud ved Midnat. Om Morgenen saa vi den samme Maageflok gaa som en Patrulje bag Skibet. Nu og da kom en lettere Kammerat ind og blev lidt, en Sildemaage eller en Sølvmaage. En mægtig Svartbag slog ogsaa Følge en Stund, men gik saa paa egen Viking ud over Nordsøen. Disse Maager blev med op til Orknyøerne, hvor de blev afløst.

Der var tæt Taage hele Vejen op langs Skotlands østkyst. Ofte staar den isgraa Taagemur, stængende for blikket, blot en Skibslængde borte. Men Baaden gaar med høj Fart endda, 17 – 18 Knob. Den har jo Radar. Der er meget andet mærkværdigt og mekanisk paa Broen, Ekkolod, saa Havbunden ustandselig aflæses. Usynlige Bølger udsendes ud over Havfladen og ned gennem Vandmasserne og vender tilbage til Apparaterne med besked. Skibet styres automatisk, der er ingen Rorgænger.

Taagebankerne her ud for kysten er underfundige ligesom Bankerne var ude i Nordsøen. Undertiden er Loftet borte saa man har den klare Majhimmel ovenover al den Uld man sejler i. Eller der er kløfter i Taagebjerget, Dale går indad, smalle Veje som længere inde breder sig ud til klare, blanke Vandmarker med graa Skovbryn om, hemmelighedsfulde Steder.

Baaden tuder med korte Mellemløb. Engang svarer et andet Fartøj langt borte, høres en enkelt Gang. Siden hører man kun vor egen Baad. Den gaar nu kun for halv Kraft.. Efter lang Stilhed ses pludselig i Taagen et uhyre Skib liggende forude til Bagbord. Det gaar med stor fart tværs vor Kurs. Mægtige Fløjsøer staar ud fra Boven. Det ligger højt, har en lang Skorsten hvorfra en stor sort Sæk staar op i Taagen. Broen og Bakken er meget høje. Saa svinger det fremmede Skib haardt om, saa vi lidt efter mærker Søerne fra det, render nogle Minutter i samme Retning som vi, svinger atter og løber vestpå ind i Taagen. Men det fremmede Skib drejer igen derinde og nærmer sig endnu engang i svær Fart. Endelig svinger det bort og forsvinder i Taagen. En Trawler. Disen gjorde den saa stor.

Der ses meget trods Taagen. Flere gange er der Springere nær Skibet, et Par eller – tre fire sammen. Sorte Rygge skærer Vandfladen, bærende en Finne der

mejer Søen. Nu og da springer en. Men højt på Formiddagen engang bliver der et øjeblik voldsomt Røre. Ud af Taagen mod Skibet kommer mægtige Flokke af Springere, i stor Bredde, liggende i Rækker som jager hinanden, 60 – 70 eller snarere flere kaade Dyr. Mange ligger et Øjeblik strakt i mægtige Hop over Vandfladen, som en god Gymnast i Spring over hest, purpursorte over Ryggen, men glitrende blaa i Lysfeltet, med et Lyn i Nakken, fedt gulliggraa paa Bugen. Dertil har de et lille frækt Smil om Hvalmundens. De gaar lige mod Skibet, og under det. Saa borte.

Søen er stille under Taagen, et Silkeklæde over blide vandrende Ruller. Her er fuldt af Fugle. Nogle kan bestemmes på Flugten, til andre maa Kikkerten bruges. Der kommer flere gange Svaler ind over Baaden og befrier den for et Par skotske Myg eller tre, der var med som blinde Passagerér. De ligner vor Forstuesvale. I gaar mødte vi saadan en enlig Svale midt i Nordsøen, ogsaa den var paa en lang Rejse. Den lille Sjæl gjorde en Sløjfe over Dækket, tvivt, sagde den, og det betød farvel, den stod ud over Havet med mange Broderier på Flugtlinjen, op imod Nordvest. I den Retning laa da Jæren og Rogaland i Norge, og derop skulle den vel, Mange Hundrede Kilometer.

Nu er en islandsk Ryle kommet en Tur til Havs, inde fra skotske Strande. Den lille Vadefugl, som vi nylig saa bede i Farvandene hjemme, gaar flere Gange rundt om Skibet, fuld af forfængelighed, den maa have vist de rejsende sin fine Sommerdragt, de sitrende hvide Tegninger på Vingernes brunspættede Bund, den blændende hvide Bug. Saa forsvinder den lille Fløjte.

Smaa Selskaber af Lomvier ses inde i Taagebrynet, rejsende sig i Vandet nu og da, de vinker med de korte, spidse Vinger. Men snart efter ser man ikke flere af de brogede Lomvier, nu er det kun smaa mørkere Tejster. De er tit nyfigne, bliver liggende på nært Hold, til Skibet er ud for dem, saa gaar der Panik i disse Havets smaa Sladdertasker, de dykker, dog straks oppe igen for at se hvad de blev bange for, pegende og nikkende med de spidse Næb.

Længere borte, undertiden inde i Lysningerne i Taagen øjnes større Fugle af lignende Bygning, men stoltere og mere sky, det maa være Lommer. Når man får en Lom i Kikkerten og fanger et Glimt af dens Øje, begraver den sig i havet og ses ikke mere.

En enkelt Alk gaar igennem her, men sikkert paa Vej længere ud, endnu er vi ikke ved Alkenes Fiskepladser. Den er buttet, en lille hvid Granat som bæres af hvirvlende Propeller, smalle, korte Vinger. Ubegribeligt at de kan bære den fede sorthovedet Smaaborger fra Fuglefjeldet. Den trivelige Alk har da ogsaa Besvær med at komme paa Vingerne, naar den bliver skræmt og vil lette, den maser hen over Vandfladen, fortvivlet piskende, den maa flaa sig ud af Vandet; men er den først oppe gaar det i utrolig Fart lavt hen over Søen.

Vi gaar igennem Vandpladser, hvor Søbapegøjer fisker. Lunden som Færingerne kalder Fuglen. Forsoren, glad, tyk, har til Stadighed Maske paa som til Fastelavn, eller det er en alt for fornøjelig Levemaade der har givet den buttede Lunde saadan et forsviret Aasyn. Næbbet er højt, kort, knortet. Kommer man den nær nok plirer den skalkagtigt med Øjet, der er pyntet med en lys Ring, for at minde en om en Festlighed engang. Ogsaa i Søbapegøjerne gaar der en

smule Panik, i sidste Øjeblik, ja for sent, naar der ingen Grund er til det, og vi har passeret Fuglene, de farer af Sted, synes at ville til Vejrs, men dumper kluntet i eet eller andet Hul i Havet og er borte.

En flok Skarver kommer trækkende ud af Disen, de gaar flere gange rundt om Skibet, men på Afstand som Graaænder i Rugetiden. Disen gør dem tørvebrune, store herligt flyvende Fugle. En af dem svinger en Gang ud af Kohorten og jager lige mod Skibet, stagvender med stor Sus i de spilede Vingefjer lige over Lønningen. Den er næsten tjæresort, idet den gaar tæt forbi, og man faar et arrigt Blik fra Røverhovedet med det lange Næb, som har en skarp Klo i Spidsen.

Tyk Taage laa i Pentland Firth, Strædet mellem Skotland og Orknyøerne. Store Øjer saas i Vandet med høje takkede Kamme rundt om, skummende Vand, eller det saa ud, som et mægtigt Net under Vandfladen blev hevet hid og did.

Der er farlige Strømhvirver her, og der laa ingen fiskende Fugle. Inde i Tykningen et Sted stod en Ko og gav sig. Som om den var ved at kælle. Man hørte den det meste af en Time, og dens Vaande kom stadig nærmere, til det lød som var det selv det disede Hav der brølede lige bag Taagebrynet. Det var Fyret ved indsejlingen i Strædet. Et Næs paa den nærmeste af Øerne, men nu usynligt, hedder Torsnæs. Paa Orknyøerne som paa de andre Ølande nord for Skotland er der mange nordiske Stednavne. Her sad Gunhild, Erik Blodøkses Enke, og stirrede ud over Graahavet, da hun havde tabt baade Norge og sine Sønner, mindes man fra Heimskringla.

Det klarede da vi kom længere vestpå i Strædet der som en uhyre Tragt ligger aaben ud mod Atlanten. Nu saas et Par af Øerne, løftende sig af Disen, viklet ud af Slørene af Vinden fra det uendelige Hav. Forrest Øen Hoy med bratte Forbjerge, bag den i Horisonten Mainland. Hoy har svære Aase, stejle Fald mod Vandet, men blide Landskabslinjer. Steder i Fjældskrænten ulmede teglstensrøde, højere oppe og længere inde var Landet fagert grønt. Der er driftigt Landbrug på Orknyøerne, og vi havde hos den danske Konsul i Edinburgh hørt om en stor Fagkongres der skal være der på Øerne i næste Maaned, og hvortil mange danske Landbrugseksperter er indbudt.

Øerne synker i Havet, det sidste Land før Vestmannaøerne ved Island, men der er stadig fiskende Fugle i Havet, endda flere timer efter at al Landkending er borte. Det er Tejster og Alke som ligger her, og de hører til inde paa Øerne og ved deres Skær. Den tykke Alk kommer op med Fisk den har taget, kommer som ved et Mirakel på Vingerne og har nu saa langt ind til Ungerne med Maden som fra København til Odense.

Ved Orknyøerne slap vi Maagepatruljen fra Leight, i stedet traadte fire – fem store Svartbag til, koldsindige Storfugle, der gaar med ud over Atlanten mange Timers Rejse, kolde og hvide som Is naar de paa dovne Vinger hænger over os, men sorte idet de drejer og falder af.

Der gaar Timer da Havet er øde og kun den lille Eskorte af Svartbag ses, og en sjældnen Gang en sejrende Sule langt ude, et ensomt Væsen. Men hen paa Eftermiddagen prikkes Søen atter med Liv, tyndere end før. Atter fiskende højnordiske Andefugle, Tejster og enkelte Alke. De maa høre hjemme paa Shetland, der ligger dybt hinsides den østre Horisont.

Her er ogsaa flere Suler. Men kun en enkelt Gang ses to ifølge. Kun sjældent kommer de nær. De ældre Fugle har Vinger der er hvide, men mørke i Spidsen. Paa Flugten kan de dog, selv langt borte, skelnes fra Maager. Den store Sules Flugt er mere baskende og hurtigere end de store Maagers, den minder lidt om hejrens. Paa nærmere hold faar man det gule Hoved at se og det kolde Øje, Storhavets Blik. Sulen styrtdykker fra store Højder. Falder i Havet som en Harpun der er kastet fra Skyerne, og Vandet spruder hvor den kommer op.

Hen under Aften, da det stadig frisker mere op, og mørke Byger staar udbredt over den halve Himmel og Dønningerne tager til, har den sidste Svartbag forladt os. Der dukker ikke flere Suler op. Kun den sære snigende Maagefugl "Naden" er stadig med. På Himmelen i Nordvest kryber en lille Larve. Et Atlantfly paa Vej mod fjerne Lande i Vest. Ormen borer sig ind i Bugen paa en Sky og Himmel og Hav er graa og øde.

Fordum for andre Fugle her, lette Fartøjer gaaende på samme Rute som vi, Nordboerne i deres aabne Skibe med Vadmelssejl spilede på Masten, og Stag sat, saa de med Vejr som nu kunne gaa bidevind op mod Blæsten. Himlen graaner. Vandet slukner. Der er hverken Sol eller Stjerne. Folk har lagt sig i Soveposer af Skind paa Tiljerne bag den surrede Træløst. Søsyge Børn klynker, en af Okserne tørner imod, da Knarren sætter sig i Søen, og ømmer sig, hvor Dyret staar mellem Bomme forude. Styrmanden staar med Rorpinden for Brystet, han stirrer snart mod Søerne, hvad Retning de har, snart mod Vindfløjen paa Mastetoppen. Den forsvinder tit i Dunklet, saa maa han mærke paa Kind og Næse, hvor han har Vinden. Han maa styre efter Søens Gang og Vindens Retning, og det er ikke for trygt, de kan skifte i Nattens Løb, og kun hvis Solen viser sig i Morgen, kan de paa ny sætte ret Kurs.

*Havet skubbede til Maanen,
Stævnens hug Skar i Skyerne.*

Mangt ved de gamle nordiske Søfareres Navigering over store Havstrækninger er stadig Gaadefuldt. Det betvivles nu af kyndige, at Vikingerne virkelig har brugt Magnetjærnsten som Kompas. "Leidarstein", hvad man en Overgang mente. De maa have haft Pejleskiver, hvormed de ved Solopgangen kunne pejle Nord, hvad der ogsaa forudsætter at de temmelig nøjagtigt kendte Solens Position ved Opgangstid paa de forskellige Aarstider og paa forskellige Bredder. Stedets Bredde kunde de bestemme ved Solens Højde ved Middagstid, hvad der igen betød de i Erindringen eller paa Trækævlere havde en Slags Tabel over Solhøjderne i Aarets Maaneder. Efter Stjernerne, frem for alt Polstjernen, kunde de ogsaa bestemme Verdenshjørner og Højder. Men altsaa Sol eller Stjerner skulle være synlige, og det er de sidste ikke i de lyse Nætter over nordlige Have. Var Sol og eller Stjerner synlige kunde de let navigere over store Havomraader, dersom de sejlede Breddesejlads, sejlede stik Vest eller Øst. Paa Islandsfærd østfra skulde de da gaa ud lidt Nord for Trondhjemsfjord og Norge og holde Kurset ret Vest, saa ramte de Island. Skulde de direkte til Grønland gik de ud langt sydligere, omtrent ved Bergen. Kunde de saa holde samme Bredde hele

Tiden kom de sønden om Færøerne og Island og ramte Drivisen ved Grønlands Østkyst ud for Fjældet Blaasærk, firs Sømil Nord for Kap Farvel. Paa saa lang en Sejlads behøvede det ikke at være en Fare, at de fik flere Døgns Taage eller Storm med overskyet Himmel, saa de en Tid kom ud af Kurs og ikke vidste hvor de var. Når Solen atter viste sig kunde de søge frem til den rette Bredde og saa holde mod Vest igen. Det var værre på kortere Sejlads, uden Landkending, saa kunde de for Storm lettere læse fejl af Landet. De var nemlig ude af Stand til at bestemme, hvor langt mod Øst eller Vest de var drevet.

I den islandske Hauksbok fra Middelalderen findes en Anvisning paa Ruten til Grønland: "Fra Hernum i Norge, sejl lige i Vester til Hvarf (nær Kap Farvel) i Grønland, og du er da sejlet norden for Hjaltland (Shetlandsøerne), saaledes, at du lige netop kan se det i helt klart Vejr, men sønden for Færøerne, saaledes at Søen er i Midten af Lierne, og saaledes Sønden for Island, at man deraf har Hval og Fugl".

To gange kan der i klart Vejr ses Land, Shetland og Færøerne, men Ruten gaar Syd for Island paa saa stor Afstand, at den nær svarer til Øens Tværmaal, et Døgns Rejse med en moderne Baad. Men Hval og Fugl skal man se. Nordboerne navigerede altsaa ogsaa efter det uhyre brede Bælte af Fugle der i Sommertiden ligger fast omkring Landene i Atlanterhavet, og det vil sige at ved Sejlads fra Skotland til Island kan Fuglene vejlede den søfarende over Orknyøerne, Shetlandsøer til op over Færøerne. Men videre er der øde Hav.

Den første Nordbo som kom til Island var fra Sjælland, Gardar Svavarsson; han valgte det bedste Navn han kendte og opkaldte Landet efter sig selv, Gardarholm. Efter ham var Naddod, en Nordmand, paa Øen, han var nok saa beskeden og gav Øen Navnet Sneland. Begge kom der ved Uheld, forslaaet dertil af Storm. Den der gav Island Navn var Ravne-Floke, den tredje, og han var sejlet ud for at genfinde Island. Floke brugte Fugle. Hjemme havde han blotet Troldkraft ind i tre Ravne, som han tog med. Først kom han til Shetland, og her druknede hans ene Datter i en Sø. Saa kom han til Færøerne og her giftede den anden sig med en Færing. Saa stod Floke ud over Havet og slap efter en Tid den første Ravn løs. Den gik op og satte Kursen tilbage mod Færøerne. Han sejlede en Tid igen og slap den anden Ravn løs. Den gik til Vejrs og søgte saa ned til Skibet igen. Han sejlede atter et Døgn eller mer og slap den tredje. Den fløj mod Nordvest. Samme Vej sejlede saa Floke.

Disse Mænd var i Island omkring 860 og kort efter. Der havde været andre før dem. Irske Munke var naaet derop maaske et helt Aarhundrede før, og der var nogen da Nordboerne kom. Vi har en gammel troværdig Beretning om irske Munke, der i 795 var paa Island fra 1. februar til 1. august. De er altsaa rejst op over Vandene i den haarde Vintertid, da Dagen er kortest, Stormene svære, og da mange af Fuglene er trukket bort til mildere Strøg.

Disse Irlænderes Sørejser er mindre omtalt end Nordboernes, men ikke mindre imponerende. Omkring et Par Aarhundrede før var irske Præster gaaet fra Irland til Skotland for at missionere, efter Sigende i Skindbaade. De havde maaske bedre fartøjer, da de sejlede til Island, men næppe saa store og gode som Nordboernes. De var de første som sejlede paa den Led af Nordatlanten,

sønderfra mod Nord og omvendt. Den farligste Led, da bare et par Døgns Svigten af Sol og Stjerner gør det umuligt under Datidsforhold at komme ind i Kursen igen. De gamle Søfarere har vel ogsaa haft andre Erfaringer som kunde hjælpe noget, frem for alt har vel mange af dem haft det samme mærkelige Retningsinstinkt som Fiskere ikke saa sjældent har. Men her paa denne rute har de altsaa gynget, disse fattige og vidunderlige irske Munke, der var paa Nippet til at rejse en helt anden europæisk Storkirke end Roms og hvis Kunstflid Nordboerne lærte meget af. De har hængt på Tofterne i et let Fartøj med tynde Bord bundet til spinkle Egespanter, en Baad der vred sig som en Orm, fløjtede i den simple Rigning, naar Vandbjerget løftede den ovenud af Havet, hvorefter den saa rendte agterud ned i Dalstrøget mellem Søerne. Kuttemændene har været blaa og vaade om Næsen, det tør man sige. Det røde Irerhaar har klæbet til fromme Pander, hvis Hud var stiv af Salt. Ufortrødent styrer de på Guds Kald nordenu mod Verdens egne, hvorom det i Skrifter endnu længe efter deres Tid hed, at dér levrer Havet. Uden om sig har de set Hvaler blæse, som vi just saa det, og Vintertids har de vide Marker om dem været vildere og mørkere end nogen Fantasi har kunnet forestille sig. Dødsriget. Langt om længe er den brune Kjove. Rovmaagen, kommet strygende ind over dem, et Landtegn. Og da har Naden sluppet dem, den eneste trofaste, den underlige snigende Maage, med lys buttet Krop og lige Vinger, af farve som Korsedderkoppens Krop, en Havets Edderkop, synes Naden, som snart er der, snart er væk og dog hele Tiden med sine Tyveøjne holder Øje med Skibet et Steds fra en Dal mellem Bølgerne.

Irerne sejlede her som de første. I den lette Skumring synes man at se et Glimt af deres Baad helt ude ved den aareknudede Kiming. Derude i Horisonten hvor der ses rækker af Høje som paa jyske Heder. Højene bliver borte, nye viser sig, fjerne Søer som svulmer, bortfarne Søfolks Gravhøje.

Kronik i Berlingske Aftenavis 30.5.1952.